

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ОСОБАМ З ІНВАЛІДНІСТЮ

PROBLEMS OF IMPROVING THE MODERN SYSTEM OF PROVIDING SOCIAL SERVICES TO PEOPLE WITH DISABILITIES

Кузьменко О. В.

Доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-0830-766X

Мінка Т. П.

Доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри публічного та приватного права,
Університет митної справи та фінансів,
м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0001-6012-6973

Oksana Kuzmenko

Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Public and International Law,
Vadym Hetman Kyiv National University of Economics,
Kyiv, Ukraine

Tetiana Minka

Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Public and Private Law,
University of Customs Law and Finance,
Dnipro, Ukraine

Стаття присвячена висвітленню проблем і стану сучасної системи надання соціальних послуг особам з інвалідністю, досліджується чинне законодавство та висвітлюються шляхи його удосконалення. Звертається увага на те що в Україні загальна чисельність осіб з інвалідністю з кожним роком зростає, що обумовлено зокрема подіями, пов'язаними з війною. Зазначається, що в нашій державі склалася певна система соціальних надання соціальних послуг особам з інвалідністю, однак сучасні виклики, пов'язані з війною потребують зміни її усталеної моделі у напрямку удосконалення законодавства, яке має належним чином врегулювати механізм реабілітації та адаптації осіб з інвалідністю до нормального життя, їх навчання, працевлаштування та соціального захисту і супроводу. В цьому аспекті вказується на необхідність розвивати освітнє законодавство у напрямі розвитку програм перекваліфікації та перепідготовки інвалідів війни, навчання їх новим навичкам і професіям, окремо готувати спеціальних педагогів та психологів у цій сфері. Для захисту прав людей з інвалідністю першочерговим є потреба у розширенні соціальних послуг, приділенні особливого уваги реабілітаційним заходам для осіб, які отримали інвалідність в наслідок війни. Робиться висновок, про те, що необхідно вдосконалювати механізми здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. Слід змінити підходи й діяльності публічної адміністрації у цій сфері, на принципи децентралізації та демонополізації соціальних послуг. Доводиться, що необхідно збільшити залучення приватного сектору до організації та надання соціальних послуг. При цьому слід удосконалити нормативно-правове регулювання правових засад взаємодії органів публічної адміністрації і приватного сектору у сфері надання соціальних послуг, координації їх діяльності, врегулювати правовий статус громадських об'єднань та їх представників, які здійснюють діяльність із надання соціальних послуг.
Ключові слова: послуги; соціальні послуги; особа з інвалідністю; права особи з інвалідністю; отримання послуг; реалізація послуг; система соціальних послуг.

The article is devoted to highlighting the problems and the state of the modern system of providing social services to persons with disabilities, the current legislation is examined and ways of its improvement are highlighted. Attention is drawn to the fact that the total number of persons with disabilities in Ukraine is increasing every year, which is due in particular to events related to the war. It is noted that a certain system of social provision of social serv-

es to persons with disabilities has developed in our country, however, modern challenges related to war require changes to its established model in the direction of improving the legislation, which should properly regulate the mechanism of rehabilitation and adaptation of persons with disabilities to normal life, their education, employment and social protection and support. In this aspect, it is pointed out the need to develop educational legislation in the direction of developing retraining and retraining programs for war disabled people, training them in new skills and professions, separately training special teachers and psychologists in this field. In order to protect the rights of people with disabilities, the need to expand social services and to pay special attention to rehabilitation measures for persons who received disabilities as a result of the war is of primary importance. It is concluded that it is necessary to improve the mechanisms of social support of families (persons) who are in difficult life circumstances. It is necessary to change the approaches and activities of the public administration in this area, to the principles of decentralization and demonopolization of social services. It is proven that it is necessary to increase the involvement of the private sector in the organization and provision of social services. At the same time, it is necessary to improve the regulatory and legal regulation of the legal bases of interaction between public administration bodies and the private sector in the field of providing social services, coordination of their activities, and to regulate the legal status of public associations and their representatives who carry out activities in the provision of social services.

Key words: services; social services; a person with a disability; rights of a person with a disability; receiving services; implementation of services; system of social services.

Постановка проблеми. На протязі двох десятиліть в Україні проводиться реформування системи надання соціальних послуг. В умовах війни потреба в цих послугах збільшилася, зокрема це стосується великої кількості осіб з інвалідністю, яку вони отримали внаслідок бойових дій. В контексті викладеного вище і актуалізується потреба в проведенні більш ґрунтовного дослідження аспектів системи надання соціальних послуг, особам з інвалідністю результати якого мають теоретичне та практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми адміністративно-правового регулювання прав осіб з інвалідністю висвітлювали у своїх працях такі вчені, як Д. В. Кіблик, Л. О. Кожура, Т. О. Лихіна, Д. М. Переверзев, І. О. Сагайдак, Ю. О. Шинкарьова та інші. Окремі дослідження з питань управління системою соціальних послуг здійснювали такі дослідники, як: Ю. Ажнюк, Т. Калита, С. Міщенко, Л. Сідельнік, І. Студеняк, І. Чучка, Ю. Шаров, С. Ягудін та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Разом з тим недостатньо на науковому рівні залишаються вивченими питання сучасного стану надання послуг особам з інвалідністю і шляхів удосконалення діяльності публічної адміністрації в цій сфері.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття сутності системи надання соціальних послуг особам з інвалідністю, аналізі сучасного стану функціонування діяльності публічної адміністрації в цій сфері та шляхів удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю, які затверджені у грудні 1993 року Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН, передбачають рівні стартові можливості для всіх осіб незалежно від їх психофізичного розвитку, стану здоров'я, віку, статі, соціально-економічного статусу.

У статті 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Згідно із цією нормою всі люди, в тому числі й з обмеженими можливостями, повинні бути забезпечені даним правом. Відповідно до статті 1 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [4]. Отже можна зазначити, що відповідно до законодавства України особи з інвалідністю користуються такими ж правами, як і звичайні громадяни. Поряд з цим, в нашій державі створено і функціонує механізм правового, соціального, психологічного та економічного захисту прав осіб з інвалідністю. Держава також усвідомлює необхідність створити необхідні умови забезпечення належної реалізації особами з їхніх прав.

Результатом усвідомлення важливості та загальності проблем осіб з інвалідністю в Україні було прийнято низку нормативно-правових актів, які покликані створити як необхідні умови правового, соціального, економічного тощо захисту прав інвалідів, а також умови реалізації цих прав, а також змінити ставлення суспільства до осіб з інвалідністю. До цього законодавства слід віднести такі Закони України, як: «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», «Про психіатричну допомогу», «Про реабілітацію інвалідів в Україні».

Таким чином, можна зазначити, що в нашій державі створено необхідне нормативно-правове підґрунтя функціонування системи надання соціальних послуг особам з інвалідністю.

В державі створена і функціонує відповідна система надання соціальних послуг особам з інвалідністю, під якою слід розуміти «складну, відкриту соціально-економічну систему, яка складається з сукупності державних органів і недержавних організацій, діяльність яких спрямована на надання соціальних послуг особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах, не можуть самостійно їх подолати та потребують сторонньої допомоги. Метою системи надання соціальних послуг є розв'язання життєвих проблем, від яких потерпають особи чи соціальні групи. Втім, основними цілями, на досягнення яких повинно бути спрямоване функціонування такої системи, має бути профілактика негативних соціально-економічних явищ, сутність яких полягає в попередженні, запобіганні виникнення складних життєвих обставин, формами реалізації яких є, зокрема, соціальна реабілітація, інтеграція, реінтеграція тощо [2].

Діяльність держави щодо осіб з інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті та полягає у: виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, у тому числі стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту; охороні здоров'я; соціальному захисті; забезпеченні виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю; наданні пристосованого житла; сприянні громадській діяльності [3; 4].

Невід'ємною складовою системи надання соціальних послуг особам з інвалідністю є органи публічної адміністрації, недержавний сектор, які здійснюють таку діяльність.

Тобто, суб'єктами, що надають соціальні послуги є підприємства, установи, організації, заклади незалежно від форми власності та господарювання, фізичні особи - підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги.

Система надання соціальних послуг складається з таких секторів:

- державного, до якого входять суб'єкти, що надають соціальні послуги, які знаходяться у державній власності і підпорядковані ЦОВВ;

- комунального, який включає установи і заклади комунальної власності, які надають соці-

альні послуги та знаходяться в підпорядкуванні відповідних органів місцевого самоврядування, наділених повноваженнями створювати такі установи, заклади та управляти ними.

- недержавного, до якого відносяться громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг; управління недержавним сектором здійснюється в порядку, визначеному законодавством та відповідними статутами [2].

Основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування[2]. Одним із видів соціальних послуг є реабілітаційні послуги. В цілому, вся діяльність публічної адміністрації з надання соціальних послуг і самі послуги мають бути спрямовані на вирішення складних проблем осіб з інвалідністю. Такі послуги виражаються також у різних формах надання матеріальної підтримки, забезпечення належного медичного обслуговування, організацію психологічної допомоги дітям і батькам, організацію освіти й професійного навчання, створення умов для працевлаштування дітей і батьків, підготовку дітей та молоді до самостійного життя, моніторинг за дотриманням умов безбар'єрності середовища; облаштування місця проживання, перебування людини з обмеженими можливостями.

Незважаючи на створення в нашій державі системи надання соціальних послуг і відповідного законодавства, існують проблемні питання, які потребують вирішення, а саме: зараз в державі і різницю між реальним прожитковим мінімумом та встановленими виплатами по інвалідності, брак реалізації визначених законодавством пілг і нестачу деяких додаткових, недостатність безкоштовного забезпечення технічними і медичними засобами лікування, реабілітації, компенсації вад і захворювань. На незадовільному рівні знаходиться медичні та реабілітаційні послуги. проблеми виникають через недостатню кількість і якість послуг безкоштовного лікування, а також профілактики, реабілітації та ранньої діагностики, брак спеціалізованих закладів і кваліфікованих фахівців, особливо в обласних і районних містах та селах, недостатню забезпеченість оздоровлення та санаторного лікування, зокрема брак путівок для дітей із батьками [5].

Варто звернути увагу на психологічні послуги особам з інвалідністю. проблеми виникають через нестачу відповідних осередків і фахівців, матеріально-технічного та інформаційно-методичного забезпечення, відсутність впровадження інноваційних методів роботи. Відчувається нестача спеціальних груп у дитячих садках і спеціальних класів у загальноосвітніх школах, спеціальних шкіл, а також педагогів, які можуть працювати в таких групах та класах [5].

Також проблеми виникають через невиконання законодавчих квот щодо працевлаштування, нестачу спеціальних робочих місць, прийняттого режиму і умов праці, брак можливостей надомної праці спеціалізованих підприємств; нестачею центрів соціальної адаптації, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, закладів професійної орієнтації та навчання, діяльності щодо сприяння працевлаштуванню, створення спеціалізованих служб знайомств [5].

Залучення громадян з інвалідністю до сфери праці важливе як для них самих, так і для держави, оскільки підвищується життєвий рівень інвалідів, збільшується їх платоспроможність, а також можливість самореалізації. Для підвищення рівня працевлаштування осіб з інвалідністю доцільним вважається введення диференційованої норми працевлаштування осіб з інвалідністю на підприємствах з урахуванням особливостей та сфер їх діяльності. Розробити механізми стимулювання та мотивації роботодавців до працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями. Забезпечити контроль за виконанням чинного законодавства з метою недопущення дискримінації осіб з інвалідністю у сфері працевлаштування [6].

Далі слід розвивати освітнє законодавство у напрямі розвитку програм перекваліфікації та перепідготовки інвалідів війни, навчання їх новим навичкам і професіям.

Висновки. Таким чином, соціальні послуги інвалідів сьогодні потребують покращення якості їх надання. Так, сьогодні є потреба у розширенні таких послуг, приділенні особливої уваги реабілітаційним заходам для осіб, які отримали інвалідність в наслідок війни. Необхідно вдосконалювати механізми здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. Слід змінити підходи й діяльності публічної адміністрації у цій сфері, на принципи децентралізації та демонополізації соціальних послуг. Слід збільшити залучення приватного сектору до організації та надання соціальних послуг. При цьому слід удосконалити нормативно-правове регулювання правових засад взаємодії органів публічної адміністрації і приватного сектору у сфері надання соціальних послуг, координації їх діяльності, врегулювати правовий статус громадських об'єднань та їх представників, які здійснюють діяльність із надання соціальних послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Конституція України від 28.06.1996р. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.06.2022).
2. Дубич К. В. Сучасна система надання соціальних послуг в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 3. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=821> (дата звернення: 15.06.2022).
3. Кандиба С. Поняття адміністративно-правового захисту осіб з інвалідністю в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1, с. 101-105. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.18>. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/19.pdf> (дата звернення: 17.06.2022).
4. Соболев Є. Захист прав і свобод інвалідів через призму реалізації людиноцентристського підходу в діяльності органів публічної влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4, с. 120-123. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/4/25.pdf> (дата звернення: 17.06.2022).
5. Тюптя О.В., Шкуро В.П. Проблема вдосконалення системи надання соціальних послуг людям з обмеженими можливостями. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць*. 2009. № 6(8). URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/146> (дата звернення: 17.06.2022).
6. Смирнова І.І., Медведєва Т.А., Серьогіна О.В. Дослідження проблем соціального захисту людей з інвалідністю. *Вісник економічної науки України*. 2020. №2. С. 105-111. URL: DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).105-111](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).105-111).

REFERENCES:

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996r [The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [in Ukrainian].
2. Dubych, K. V. (2015). Suchasna sistema nadannia sotsialnykh posluh v Ukraini [The modern system of social services in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 3. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=821> [in Ukrainian].
3. Kandyba, S. (2020). Poniattia administratyvno-pravovoho zakhystu osib z invalidnistiu v Ukraini [Concept of administrative and legal protection of persons with disabilities in Ukraine]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 1, 101-105. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.18>. Retrieved from <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/19.pdf> [in Ukrainian].
4. Sobol, Ye. (2017). Zakhyst prav i svobod invalidiv cherez pryzmu realizatsii liudynotsentristytskoho pidkhdou v diialnosti orhaniv publichnoi vlady [Protection of the rights and freedoms of the disabled through the prism of the implementation of a human-centered approach in the activities of public authorities]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 4, 120-123. Retrieved from <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/4/25.pdf> [in Ukrainian].

5. Tiuptia, O. V., & Shkuro, V.P. (2009). Problema vdoskonalennia systemy nadannia sotsialnykh posluh liudiam z obmezhenymy mozhyvostiamy [The problem of improving the system of providing social services to people with disabilities]. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy. Zbirnyk naukovykh prats – Actual problems of education and upbringing of people with special needs. Collection of scientific works*, 6(8). Retrieved from <http://ap.uu.edu.ua/article/146> [in Ukrainian].

6. Smyrnova, I. I., Medvedeva, T. A., & Serohina, O. V. (2020). Doslidzhennia problem sotsialnoho zakhystu liudei z invalidnistiu [Research of problems of social protection of people with disabilities]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Herald of economic science of Ukraine*, 2 (39), pp. 105-111. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).105-111](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).105-111) [in Ukrainian].